

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DATÇA'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Bayram AKÇA*

ÖZET

“Cumhuriyetin ilk yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı” adlı bu çalışma Datça'nın isminin nereden geldiğini, coğrafi konumunu, Milli Mücadele'deki durumunu, idari ve nüfus yapısını, sosyal hayat ve siyasal gelişmelerini, eğitim durumunu ve ekonomik yapısını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Datça, Sosyo-ekonomik yapı, Milli Mücadele, eğitim durumu ve ekonomik durumu.

Social-Economical Structure of Datça During the Early Years of Republic

ABSTRACT

In this study entitled “Social-economic Structure of Datça during the Early Years of Republic”, the origin of the name of Datça, its geographical location, its situation in the course of National Struggle, structure of its administration and population, its political and social issues, its educational level and economical structure will be explained.

Key Words: Datça, social-economical structure, National Struggle, educational level and economic structure

GİRİŞ

Şehrin İsmi:

Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, isimli eserinde bu ilçenin ismi ile ilgili olarak şunları söyler, “Muğla İli'ne bağlı İlçe merkezi kasaba. İskele bölümünün kuzeydoğu yanı başında, bir dere ağzındaki, şimdi Dalacık denen yayvan yarımada da klasik çağda (eski) Knidos Kenti bulunuyordu. Sonra kent halkı orayı terk edip Datça yarımadası ucuna, Tekir Burnu'ndaki (yeni) Knidos kentine taşındı. Fakat eski kent alanında da yerleşim, bir ölçüde, süre gitti. Buna karşılık, yeni Knidos kenti, umulan gelişmeyi gösteremeyerek

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

zamanla söndü. Eski kent, Bizans çağında, yönetim örgütü açısından, yeni kent durumundaydı, dolayısıyla piskoposluk merkeziydi. Burası artık (hatta Plinius'un yapıtını verdiği çağda bile) Stadia adını taşıyordu. Şimdiki Datça adı bundan bozmadır. Stadia sözcüğü Helen dilindedir ve çeşitli anlamları vardır. O arada, Stadios (ayakta dimdik duran, sağlam) sıfatının, (kent adı olabilecek) dişi biçimidir. Sanırım sözünü ettiğimiz kentin adı olarak da oradaki görkemli ilkçağ sur parçaları v.b yapıların henüz ayakta olması nedeniyle bu anlamda kullanılmıştır" (Umar,1993:207).

Datça kasabası Sultan Reşat (V.Mehmet) ın saltanatı döneminde Reşadiye adını almıştır. Bu ad sultan Reşat'ın tahttan inmesinden sonra terk edilmiştir (Umar,1993:207).

Datça'nın Coğrafi Durumu:

Arazi arızalı olup, Kızlan ve Reşadiye ovaları başlıca düzlükleri teşkil eder. Doğuda karadan yalnızca Marmaris ile komşu olup, karayolundan yegane irtibat Marmaris iledir.Yarımadanın başlıca yükseklikleri Kocadağ (1040 m), Emecik, Ulu, Şamlı dağ ve Gölansa tepeleridir. Vaktiyle kesif ormanlarla örtülü olan bu tepeler bugün orman yangınları nedeniyle çıplak durumdadır (İdare Dergisi,1956: 91).

İklim:

Tam bir Akdeniz iklimi hâkimdir. Kışları bol yağışlı ve ılık, yazları kuraktır. Hakim rüzgarlar yazın poyraz ve yıldız, kışın lodostur. Yazları şiddetli poyraz yüzünden sıcak yapmaz. Yalnız mayıs ayı başından eylül sonuna kadar hiçbir surette yağmur yağmadığı gibi bulutlu havaya da ender rastlanır(İdare Dergisi,1956: 91).

Datça'nın Tarihçesi:

İlkçağdan Milli Mücadele Dönemine Kadar Datça

Şehir, kendi adıyla anılan yarımada üzerinde kurulmuş olup tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Yarımada üzerinde birçok şehirler kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi Cnidos (Knidos) şehridir. Yarımadanın Deve Boynu mevkiinde kurulmuş olan Knidos, Afrodit kültürünün kendini en belirgin gösterdiği şehirdir. Bu kültürü bir görüşe göre eski çağlarda ticarete önemli bir yere sahip olan Fenikeliler diğer bir görüşe göre de Dorlar kurmuştur. M.Ö VII. yüzyılda Knidos Attik Birliği'ne dahil oldu. M.Ö 412- 400 yılları arasında

Bayram AKÇA

Sicilya ile Atina arasında yapılan savaşların Atina aleyhine sonuçlanması üzerine Knidos Attik Birliği'nden ayrıldı ve Rodos'un himayesine girdi. M.Ö 300 yıllarında Karya (Muğla) ile birlikte Knidos (Datça) Büyük İskender'in egemenliğine geçti. Bu dönemde Büyük İskender Knidos'a bağımsızlık ve servetini geri verdi. Bu durum M.Ö 190'a kadar sürdü.M.Ö 190'dan M.Ö 167'ye kadar tekrar Rodos'un himayesinde kalan Knidos bu tarihten sonra Roma egemenliğine girdi. Bu tarihten itibaren Knidos eski cazibesinin kaybetmeye başladı (Uykucu,1983:188-189).

Knidos ünlü heykeltıraş Praksitel'in yaşadığı yerdir. Praksitel'in yaptığı Afrodit heykeli hem kendinin hem de Knidos şehrinin adının dünyanın dört bir yanında duyulmasını sağlamıştır (Uykucu,1983:190).

1075'de İznik'in Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından alınması Batı Anadolu'da Bizans Üzerine Türk akınlarını yoğunlaştırdı. 1261 yılında Karya (Muğla) Bölgesi, ki buna Datça'da dahildir, kesin olarak Türk egemenliğine geçti. XIII. yüzyılın ikinci yarısında bölgede Menteşe Bey tarafından Menteşe Beyliği kuruldu. Bu beylik Yıldırım Bayezit' in bölgeyi Osmanlı topraklarını katmasına kadar varlığını sürdürdü.1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra Timur diğer beylikler gibi kendi hâkimiyetini tanıması karşılığında Menteşe Beyliği'nin de tekrar kurulmasına izin verdi. Datça'da dahil Menteşe Bölgesi Fatih döneminde kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldı. Bölge dağlık olduğu için Osmanlı döneminde fazla olaylara tanıklık yapmadı(Akça,2002:7-8).

Milli Mücadele Döneminde Datça

I.Dünya Savaşı İtalya'nın da içinde bulunduğu İtilaf Devletleri tarafından kazanıldıktan sonra taraflar arasındaki barış konferansı Paris'te toplandı. Konferansın hemen başında Yunanistan Başbakanı Venizelos, savaş sırasındaki gizli antlaşmalarla İtalya'ya verilen ama daha sonra Yunanistan'ın İtilaf Devletleri yanında savaşı girmesi karşılığı kendisine vaat edilen Batı Anadolu Bölgesi'nin Yunanistan'a terk edilmesini istedi. Bu diplomasi mücadelesinde İngiltere güçlü İtalya yerine zayıf Yunanistan'ı destekledi. Bunun üzerine İtalya Batı Anadolu'da kendi işgaline zemin hazırlayacak bir politika gütmeye başladı. Bunlar; Datça'da dahil Ege ve Akdeniz sahillerine İtalyan savaş gemileri göndermek, kömür depoları inşa etmek, hastaları tedavi etmek v.b idi (Akça, Ağustos 2001:168-169).

Bölgede yaşanabilecek herhangi bir işgal olayına karşı 2 Ocak 1919'da 17.Kolordu Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezareti'ne çekilen bir şifrede; 57. Fırka emrindeki Menteşe (Muğla) Sahil Alayları'nın her birinden birer bölük

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

teşkil edildiği ve bunların karargâh merkezi Muğla olmak üzere bölüklerin Muğla, Milas, Fethiye ve Marmaris'e konuşlandırıldığı bildirildi. 1919 yılında Datça, Marmaris'in bir nahiyesi konumunda olduğu için Marmaris'e yerleştirilen bölük Datça'nın da güvenliğinden sorumluydu (K.N:8, D.N:48 (33), F.N:1 (1,2)).

8 Ocak 1919 tarihinde Muğla Mutasarrıfılığı'ndan Harbiye Nezareti'ne çekilen bir başka şifrede ise; Ege Adaları'ndan Menteşe (Muğla) sahillerine girerek, bunun içinde Datça sahilleri de vardır, bölgede yaşayan Rum ahalinin de desteği ile asayışı bozup Müslüman ahalinin huzurunu kaçıran Rum çetelerin hareketlerini engellemek için, mahalli hükümetin elde bulundurduğu jandarma kuvvetinin terhis nedeniyle, Muğla merkezde bulunun kuva-yı askeriyeden 1200 askerin Marmaris İlçesi'ne bağlı Datça Nahiyesi de dahil olmak üzere ilçelere gönderildiği bildirildi (K.N:16,D.N:23 (62),F.N:3-4 (5.6)).

Paris Barış Konferansı'nda Datça'da dahil Batı Anadolu Bölgesi'nin Yunanistan'a verileceğini anlayan İtalya 3 Nisan 1919'da Antalya, Fethiye, Marmaris, Datça, Bodrum gibi önemli yerleşim yerlerini işgal etmek için buralardaki İtalyan Deniz Kuvvetleri'ni takviye etti. Böylece yukarıda belirtilen yerleri işgal için son hazırlıklar tamamlanmış oldu (Akça, Ağustos 2001:169).

11 Mayıs 1919 Tarihinde Datça İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edildi.(D.N:49 (3),K.N.12 (401),F.N:14(60.2) Bu işgal olayı 12 Mayıs 1919 tarihinde Muğlalı aydınlar tarafından İstanbul Hükümeti nezdinde bir telgrafla protesto edildi. Ancak İstanbul Hükümeti her zamanki gibi yine sessiz kaldı (Akça, Ağustos 2001: 15).

15 Mayıs 1919'da Aydın'dan Harbiye Nezareti'ne çekilen şifrede; Ankara Hükümeti'nin protestosuna binaen İtalyan Harbiyesi Kumandanı Aleksandra çeşitli mıntikalara asker çıkarmakla İtalyan Hükümeti'nin kötü bir maksadının olmadığı, memurini hükümet adına asayışı ifaya vazife için, gerçi asayiş mahallinde asayışı bozacak bir hareket yoksa da vukuunda buna mani olmak maksadıyla mebni olduğu ve bu hareketin Osmanlı Hükümeti ile İtalyan Hükümeti arasında varılan bir karar icabınca Fethiye, Bodrum, Marmaris ve Datça sahillerine bu vecihle asker çıkarıldığını bildirdi (K.N:12,D.N:74(49),F.N:14(1)).

12 Haziran 1919'da Çine'den Harbiye Nezareti'ne çekilen bir başka şifrede; Menteşe Livası'nın (Muğla) çeşitli mıntıklarında bulunan cephane ve silahların mıntıkanın Yunan işgaline maruz kalma ihtimali görülmediğinden yerlerinde muhafaza edileceği, bildirildi. Bu sahiller arasında Datça'da vardı (K.N:11,D.N:80 (43), F.N:66).

Bayram AKÇA

8 Ağustos 1919 tarihinde Denizli Askerlik Şubesi'nden Muğla Askerlik Şubesi'ne gönderilen tezkerede; Bütün ihtiyat zabitlerinden H.1300 (M.1884) doğumluların Kuva-yı Milliye'ye ve H.1310- 1313 (M.1894- 1897) doğumluların da kıtalara müracaat etmeleri istendi. Böylece Datça'da dahil Muğla Sancağındaki 22 yaş ile 35 yaş arası erkekler silah altına çağrılmış oldu (K.N:14, D.N:91 (56), F.N:58).Böylece Muğla işgal güçlerine karşı savaşan Kuva-yı Milliye güçlerine gereken tüm desteğini vermiştir.

15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Bu olay üzerine bölgeyi düşman işgalinden korumak amacıyla 17 Mayıs 1919'da Muğla'da Menteşeliler Müdafa-yı Vatan Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet kurulduktan bir süre sonra yani 19 Haziran 1919'da Muğla'nın ilçelerine birer genelge göndererek Müdafa-yı Vatan Cemiyeti'nin birer şubelerinin de buralarda açılmasını istedi. Bu yazı üzerine Haziran 1919'da Marmaris İlçesi'nde de Marmaris Müdafa-yı Vatan Cemiyeti kuruldu. Bu dönemde ilçeler, nahiyeler ve köylerin de teşkilatlanması görevine kendi üzerine almıştı. İşte bu nedenle 19 Haziran 1919 tarihli genelgeden sonra Marmaris İlçesi kendine bağlı nahiyeler ve köylerde teşkilatlanma faaliyetine başladı. Bu teşkilatlanma sırasında maddi ve manevi desteğini sağlamak için nahiyeler ve köylerin ileri gelenlerinin desteği istendi. Bunun üzerine 5 Eylül 1919'da Reşadiye Müdafa-yı Vatan Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin kurucuları şu kişilerdi;(Çanlı-Türkeş,1999:28-29).

Başkan Rüştü Efendi

Aza: Ömer Lütfü Efendi(Kızlan Köyü'nden)

Aza: Abdullah Niyazi Efendi

Aza: Kırcı Mehmet

Aza: Mustafa Efendi

Aza: Halil Efendi Aza Hacı Efendizade Mehmet Efendi

11 Mayıs 1919'da Datça'yı işgal eden İtalyanlar burada yaklaşık 1 yıl kaldıktan sonra 26 Nisan 1920'de bölgeyi terk ettiler (D.N:4- 1, K.N:917- 2, F.N:1- 17).

5 Temmuz 1920'de ise Reşadiye Müdâfa-yı Vatan Cemiyeti olağan kongresi yapıldı. Bu kongrede cemiyetin bazı üyeleri değişti. Cemiyetin yeni başkanı ve azaları şu kişilerden oluştu.(Çanlı-Türkeş,1999: 28).

Başkan: Tuhfezade Fehmi Bey

Aza ve Kâtip: Rüştü Efendi

Aza: Kaba Osman Oğlu Osman Ali Ağa

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Aza: Emrullah (Kamil) Efendi

Aza: Hacı Halil Oğlu Kamil Efendi) Peker)

Aza: Hacı Halil Oğlu Mustafa Efendi (Peker)

Aza: Topal Oğlu Mustafa Sulhi Efendi

Reşadiye Kuvâ-yı Milliyesi'nin geliri; Tarımsal ve hayvansal kaynaklar, oktruva vergisi ve halktan toplanan başış paralarıdır. Reşadiye Kuvâ-yı Milliyesi merkez Muğla ve buradan da Aydın Cephesi'ne asker, silah ve cephaneye, elbise ve iâşe yardımları göndererek Yunan işgal kuvvetlerine karşı başarılı savaşlar yapılmasına katkıda bulundu.(Çanlı-Türkeş,1999: 31- 66).

1922 yılına gelindiğinde Ege sahillerinde, bunun içinde Datça'da vardır, gözü olan Yunanlılar bu bölgelere çıkarma yapmak veya bölgedeki Rum halkı da kullanarak asayiş bozucu hareketlere girişmek için bazı teşebbüslerde bulundular. İşte bu nedenle 15 Haziran 1922 tarihinde 3. Süvari Tümen Kumandanlığı'ndan I. Ordu Kumandalığı'na çekilen bir şifrede; Yunanlıların ellerindeki küçük kuvvetlerle Muğla, bunun içinde Datça'da yer almaktadır, Aydın ve Antalya sahillerine saldırı teşebbüsünde bulunabilecekleri istihbaratının alındığı ve bunun engellenmesi için sahil jandarma kıtalarının tüm tedbirleri aldığı ve bu durumun Aydın, Muğla ve Antalya Mutasarrıflıklarına bildirildiği belirtildi (D.N:108,F.N:16-8).

5 Temmuz 1922'de Muğla Mıntıka Kumandanlığı'ndan Muğla Mutasarrıflığı'na gönderilen bir başka şifrede ise; Düşmanın Muğla sahillerinde, Datça sahilleri de bunun içinde, olaylar çıkarmak için Ege Adaları'ndan çeteler ihraç ettiği ve bu durumu önlemek için denizi düşük sahil mıntıkalarında küçük kuvvetlerin bulundurulması gerektiği ve bu amaçla zayıf düşman kuvvetlerine karşı sahilleri korumak için oluşturulan iki bölükten birisinin Kazıklı Körfezi ile Kemre Körfezi arasındaki sahili ve diğerinin de Kemre Körfezi ile Eşen Çayı arasındaki sahile korumakla görevlendirildiği, bildirildi (D.N:108,F.N:16- 8).

26 Nisan 1920'de Datça Bölgesi'ni terk eden İtalyanlardan sonra 9 Eylül 1922 tarihinde Yunanlıların İzmir'de denize dökülmesinden sonra Datça'da Yunanlıların işgal tacizleri veya bölgedeki yerli Rumları kullanarak asayiş bozucu faaliyetler sona erdi.

İdari Yapı ve Nüfus:

İdari Yapı:

1867 yılında Osmanlı Devleti'nin hazırladığı Vilayet Nizamnamesine göre; devletin idari yapısı coğrafi durumla ilişkileri ve idari zaruretler göz

Bayram AKÇA

önüne alınarak yeniden düzenlendi. Buna göre Menteşe (Muğla) Aydın Vilayeti'nin bir sancağı oldu (Yalman,1940:1967- 1495).

20 Nisan 1921 tarihinde sancaklar kaldırılarak yerine vilayet teşkilatlarının kurulması üzerine Muğla Sancağı Aydın Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu. Bu tarihte Datça'da Muğla Vilayeti'nin Marmaris İlçesi'nin bir nahiyesi konumuna geldi (Akça,2002: 26).

1925- 1926 Devlet Salnamesi'ne göre Reşadiye (Datça) Muğla'nın Marmaris İlçesi'nin Reşadiye, Selimiye ve Bozburun adlı üç nahiyesinden birisi idi (1925- 1926 Devlet Salnamesi,1926:855).

1927- 1928 Devlet Salnamesi'ne göre ise Marmaris İlçesi'nin nahiye sayısı ikiye düşüyor ve bunlar da Bozburun ve Reşadiye (Datça) idi(1927- 1928 Devlet Salnamesi,1928:1234).

1928 yılına kadar Datça Muğla İli'nin Marmaris İlçesi'nin Merkez Nahiye, Bozburun Nahiyesi ve Reşadiye Nahiyesi adlı üç nahiyesinden birisiydi.1928 yılında Datça bağımsız bir İlçe haline getirildi.1928 yılında Datça (Reşadiye) Nahiyesi'nin şu köyleri vardı (Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimiz,1928:958).

- 1-Emecik
- 2-Cumalı
- 3-Hızırşah
- 4-Dadya
- 5-Reşadiye
- 6-Kara
- 7-Kızlan
- 8-Mesudiye
- 9-Yaka

1940 yılında ise Datça İlçesi'nin 1 Merkez Nahiyesi ile 7 Muhtarlık Köyü vardı (1940 İdare Taksimatı,1940:125). 1956 yılında ise İlçeye bağlı nahiye yoktu. İlçenin 8 köyü vardı. Bu köylerden yedisinin denizle irtibatı vardı. İlçe merkezine en uzak köy 30 km idi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 96).

1928 yılından 1947 yılına kadar Datça İlçesi'nin ilçe merkezi Reşadiye Mahallesi idi. Merkezin deniz kıyısında olmasının sağlayacağı faydalar göz önüne alınarak 1947 yılında ilçe merkezi İskele mahallesine nakledildi. Böylece merkez ilçe İskele, Reşadiye ve Datça adlarında üç mahalleyi ihtiva etti. İskele

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Reşadiye arası 5 km, İskele-Datça arası 3 km idi. Bu durum da Belediye hizmetlerinde müşkülata sebep oluyordu (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 92).

Datça İlçesi'nin Cumalı, Yaka ve Sındı Köylerinin İlçe merkezine uzaklığı göz önüne alınarak merkezi Cumalı olmak üzere nahiye teşkili istekleri Vilayet İdare Heyeti'nce görüşülerek 28 Aralık 1955 yılında kabul edildi (Muğla, 29 Aralık 1955).

Nüfus:

Aşağıda 1927- 1960 yılları arası Datça İlçe merkezinin nüfusu verilmiştir (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956 : 5913).

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
1927	846	593	1439
1935	684	656	1340
1940	606	644	1250
1945	602	633	1235
1950	640	667	1307
1955	610	648	1258
1960	645	694	1339

Yukarıdaki tablo incelenecek olursa 1927- 1960 yılları arası Datça İlçe merkezinin hemen hemen durağan ve kadın erkek oranı birbirine çok yakın bir nüfus yapısı vardır. Bu tabloda dikkat çeken bir başka demografik özellik ise 1940 ve 1955 yılları arasında Datça nüfusunun diğer yıllara göre daha düşük gözükmesidir. Bu yıllar arasında nüfusun daha düşük gözükmesinin ana nedeni Datça Yarımadası'nın coğrafi olarak engebeli bir yüzey şekline yapıya sahip olması ve bu nedenle de tarımın sınırlı bölgelerde yapılması dolayısıyla nüfus sayımı sırasında Datça'dan birçok ailenin Aydın-Söke'de pamuk tarlalarında çalışmakta olmasıdır. 1949 yılında Datça iki mahalleden ibaret olup 370 hane vardı.

1955 yılında İlçe'de seyyar aşiret veya göçmen çingene yoktu. Yani bu yıla gelinceye kadar geçen süre içinde devletin iskân politikası çerçevesinde yarımada da seyyar aşiret şeklinde yaşamlarını sürdüren aileler yarımada nın uygun yerlerine iskân edilmişlerdi. Ayrıca 1923- 1930 yılları arasında İlçe'ye, 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan'da İmzalanan "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Antlaşması" çerçevesinde, bir miktar mübadil nüfus iskân edilmişti. Ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde bu mübadil muhacirlerden kimse

Bayram AKÇA

Datça Yarımadası'nda kalmadı. Çünkü mübadil muhacirlerden vaktiyle iskân edilmiş olan aileler, kanuni müddetin bitiminden sonra arazilerini satarak iskân yerlerini terk ettiler (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 92).

Sosyal Hayat ve Siyasal Gelişmeler:

Ulaşım:

Muğla-Marmaris-Datça karayolu ulaşımı 1937 yılına kadar ancak at ve kervanlar vasıtasıyla sağlanıyordu. 1936 yılında Muğla Valiliğine Recai Güreli'nin atanmasından sonra Vali, Muğla İl merkezi ile İlçeler arasında doğrudan yol bağlantısı sağlamak için bir proje başlattı. Bu proje sonucu 1937 yılında Muğla-Marmaris-Datça arası ilk defa karayolu ulaşımı sağlandı.

Vapur İskelesi:1940 yılında Muğla'da Halk Gazetesi "Datça halkının duygularına tercüman olarak Datça'ya vapur uğraması ile ilgili olarak şunları yazıyor; Vilayetimizin en mahrum yeri Datça'dır. Böyle olmakla beraber ilçenin çeşitli mahsûlatı, narenciyesi, palamudu pek öyle yabana atılamaz.

Datça'nın geri kalmasının en önemli nedenlerinden birisi vapursuzluktur. İnsan cemiyetinin yaşamağa ihtiyacı çoktur. Burası eski önemli bir kültür merkezidir. Datça'nın en büyük sorunu vapur ihtiyacıdır. Datça'nın en büyük sorunu kenarından geçen vapurların kendisine uğramamasıdır. Bunun için yapılan tüm çabalar boşa çıkıyor. Datça'nın gelişmesi için buraya vapur uğramalı"(Muğla da Halk, 1 Haziran 1940).

1942 yılına gelindiğinde Muğla'da Halk Gazetesi şunları yazıyordu. "Datça'nın inkişafı ve ekonomisinin gelişmesi için vapura ihtiyaç vardır. Hususi olarak bilgi veren mebuslarımızın özel gayretleriyle Datça'ya vapur uğraması karar altına alındı. Datça'ya yakında vapur uğrayacak"(Muğla da Halk 21 Kasım 1942).

1941 yılında Vilayet Genel Meclisi yaptığı bir toplantıda Marmaris-Datça yolu üzerine yeni köprülerin inşa edilmesi kararını aldı (Muğla da Halk 1 Mart 1941).

1949 yılı verilerine göre; Aydın-Muğla-Marmaris-Datça arası 250 km idi. Datça'dan Muğla'ya işleyen Belediye'nin bir kamyonu vardır. Datça'ya 15 günde bir vapur uğrar, mahsul ihracı zamanlarında da çeşitli motör ve kayıklar işler. İzmir ve Antalya gibi büyük şehirlerle ticari irtibat bu suretle sağlanırdı (Belediye Yıllığı,1949:601).

1949 yılında ulaşım vasıta ve tesisleri olarak Belediye'ye ait 3 tonluk bir kamyon vardı.16 m. uzunluğunda ve 3 m. genişliğinde 30- 40 tonluk deniz

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

vasıtlarının yanaşabileceği betonarme Belediye iskelesinden 1946 yılında 528 lira, 1947 yılında da 450 lira gelir sağlandı Belediye Yıllığı, 1949:603).

1956 yılında ise İlçenin denizden İzmir, Bodrum ve Marmaris ile devamlı irtibatı vardı. Akdeniz posta vapurları 15 günde bir muntazaman uğramaktaydı. İlçe merkezinin iskelesi yoktu. Yalnız Cumalı Köyü'nün Palamut Bükü'ne İller Bankası'nın yardım fonundan 10.000 lira sarfiyla 10- 15 tonluk motorların yanaşabileceği bir iskele inşa edildi. Ayrıca 87 km lik Datça-Marmaris şose yolu da bir kamyonla takviyeli bir ekip tarafından seyrisefere açık bulundurulmakta, tesviye ve onarım işleri devamlı olarak yapılmakta idi. 1955 yılında köy yollarına 15 lira sarf edilmiş olup her köye motorlu vasıtalar işlemekteydi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 91) .

Bayındırlık:

1949 yılına kadar ilçe'nin fenni haritası ile imar planı henüz yapılmamıştı. İlçe içinden 5 km uzunluğunda Özel İdare şosesi geçmekteydi. Belediye yolları 2 km. adi kaldırım ve 3 km. ham yoldu. İlçe içinde 6 adet taş kemerli, 3 adet de ahşap köprü, 2 meydan mevcuttu. Belediyenin 5000 m2.lik parke 1936 yılında tesis edilmişti (Belediye Yıllığı, 1949:602) .

1956 yılında ise İlçenin mevcut haritası yaptırılmış ise de kati imar planının yapılması henüz tahakkuk etmemişti. Bu iş için İller Bankası'na gereken yetki verilmiş ve iş ihale için sıra beklemekteydi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

1959 yılında ise Datça Belediyesi'nin imar planı hazırlandı (Yurt Ansiklopedisi, 1982-1983: 5917).

Su İşleri:

1949 yılında Datça İlçesi'nin daha fenni su tesisatı ve projesi yapılmamıştı. Mevcut üç menbaadan ikisi içme suyu olup çeşmelerden almırdı. Çeşme sularının derecesi 5- 6 idi. Bunlardan başka üç kaynak daha varsa da ikisi şahsa aitti. Çayır arası denilen umumi su belediyeye ait olup ufak bir ücretle halkın faydalanmasına tahsis edilmişti. Bu su içilmiyordu (Belediye Yıllığı, 1949: 603).

23 Şubat 1949 tarihinde Muğla Vilayeti Umumi Meclisi, Datça İlçe merkezine Belediye tarafından getirilecek içme suyunun fenni proje ve keşif namesinin yapılabilmesi için 300 Lira yardım yapılması hakkında Datça Kaymakamlığının isteğini olumlu buluyordu (Muğla da Halk 2 Mart 1949).

Bayram AKÇA

1956 yılında ise Kasabanın içme suyu projesi ikmal edilmiş olup, İller Bankası'nca ihale edilmek üzere sıra beklemekteydi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

Aydınlatma:

1949 yılında hala Datça'nın elektrik tesisatı ve fenni projesi yapılmış değildi. Genel aydınlatma yıllık gideri 250 lira olan 20 büyük fenerle yapılmaktaydı ve İlçe'nin bir yıllık gaz tüketimi 600 teneke idi (Belediye Yıllığı, 1949:603).

1956 yılında ise İlçe'ye hâlâ elektrik gelmemiş olup eski durum devam ediyordu.(İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

Sağlık ve Temizlik:

Devlet Salnamesi'ne göre 1927 yılında Datça'da halkın sağlık durumu iyi durumdaydı ve herhangi bir salgın hastalık yoktu (1926- 1927 Devlet Salnamesi,1927:1134).

1949 yılında İlçe'de hükümete ait 5 yataklı bir dispanserle bir hükümet doktoru vardı. Umumi temizlik bir daimi ve iki geçici işçi ile yapılmaktaydı. İlçe'de bir umumi helâ vardı (Belediye Yıllığı,1949: 603).

1956 yılında ise İlçe'de hükümet tabipliği ile muayene ve tedavi evi faal durumdaydı. Salgın hastalık yoktu. Beslenme eksikliği ve halkın içkiye fazla düşkün olmasından dolayı sağlıklı insanlara ender rastlanıyordu. Bilhassa renkli ve tuvalet ispiertosunun satışı sınırlandırılmıştı. Ayrıca İlçe merkezinde bir de ecza dolabı vardı (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

Banka:

1953 yılına kadar Datça İlçesi'nde hiçbir banka şubesi yoktu. Datçalılar banka ile ilgili işlemlerini 90 km mesafedeki Marmaris İlçesi'nde görüyorlardı. Bu nedenle 1952 yılının eylül ayından itibaren Datça'da Ziraat Bankası'nın bir şubesini açmak için uygun bir bina aranmaya başladı (Muğla 12 Eylül 1952). İlçede uygun bir binanın bulunmasından sonra Datça'da 17 Şubat 1953 tarihinde Ziraat Bankası'nın bir şubesi açıldı. Bu şubenin açılmasıyla Datça'da turfandacılık ve zeytinciliğin gelişiyeği düşünöldü (Muğla, 18 Şubat 1952).

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Telgraf Hattı:

Yıllardan beri Datça İlçesi telgraf hattından yoksundu. Bu ihtiyacı gidermek için 27 Temmuz 1931 tarihinde başlanan telgraf hattı yapımı 27 Ağustos 1931 tarihinde bitti ve 28 Ağustos 1931 tarihinde halkın da katıldığı kalabalık bir törenle hizmete açıldı (Muğla da Halk, 3 Eylül 1931).

Askerlik Şubesi:

Datça, 1928 yılına kadar Marmaris İlçesi'nin bir nahiyesi konumunda idi. Bu nedenle Datça'nın askerlikle ilgili işlemleri Marmaris Askerlik Şubesi tarafından yürütüldü. Ancak bu işlemler 1928 yılından sonra da devam ederek 1952 yılına kadar sürdü. İlk defa Datça İlçesi'nin kendi askerlikle ilgili işlemlerini kendisinin görmesi için 9 Eylül 1952 tarihinde Datça Askerlik Şubesi açıldı (Muğla, 10 Eylül 1952).

Deprem:

15 Haziran 1952 tarihinde Datça'da önce şiddetli ve daha sonra da birbiri ardına artçı olmak üzere bir seri deprem vuku buldu. Depremde halk korkuya kapılarak evlerini terk etti. Deprem nedeniyle bazı binalarda maddi hasar olduysa da can kaybının olmaması yetkilileri ve halkı sevindirdi (Muğla, 18 Haziran 1952).

Siyaset:

9 Eylül 1923 tarihinde Ankara'da Mustafa Kemal Paşa tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası kurulduktan sonra 20 Kasım 1923 tarihinden Ankara çıkışlı resmi bir yazıda Anadolu ve Rumeli Müdâfa-yı Hukuk Cemiyeti'nin idare heyetinin aynen Cumhuriyet Halk Fırkası'nda görev yapacakları bildirildi.(Akça,2002: 93). Bunun üzerine Datça'da bulunan Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti üyeleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurucuları oldu. Bu kişiler şunlardı; (Türkeş,1973:271- 272,Çanlı-Türkeş,1999: 29- 31).

Tuhfezâde Fehmi Bey
Emrullah Efendi
Hacı Rüştü Efendi
Kaba Osman Oğlu Osman Ali Ağa
Emrullah (Kamil) Efendi

Bayram AKÇA

Hacı Halil Oğlu Kamil Efendi) Peker)
Hacı Halil Oğlu Mustafa Efendi (Peker)
Topal Oğlu Mustafa Sulhi Efendi

1946 yılında Demokrat Parti Muğla il teşkilatı kurulduktan sonra Datça İlçesi de dâhil olmak üzere Muğla'nın tüm ilçelerde partinin birer ilçe teşkilatı kuruldu.28 Ocak 1955 tarihinde Demokrat Parti Datça İlçe kongresi yapıldı. Kongre sonucunda yeni idare heyeti şu kişilerden oluştu (Muğla, 1 Mart 1957)¹.

Başkan: Mustafa Geremeli
İkinci Başkan: Sabri Uslu
Kâtip: Kadri Gölgele
Muhasip: Mümtaz Demirer

28 Şubat 1957 tarihinde Demokrat Parti Datça İlçe kongresi tekrar yapıldı. Büyük bir olgunluk içinde geçen kongre sonucu; Mustafa Geremeli, Kadri Gölgele, Nail Özerim, Mehmet Aydın, Ömer Peker, Mustafa Balcı ve Nazmi Kaya ilçe idare heyeti asil üyeliklerine seçildiler.(Muğla 1 Mart 1957). .1 Mart 1957 tarihinde seçilen yeni idare heyeti kendi arasında iş bölümü yaptı(Muğla 2 Mart 1957).

Buna göre;
Başkan: Mustafa Geremeli
İkinci Başkan: Nail Özerim
Kâtip: Ömer Peker
Muhasip: Nazmi Kaya

Eğitim Durumu:

1934 yılında Datça'da merkezde 6 ve köylerde de 41 olmak üzere toplam 47 Halk Okuma Odası vardı.1934 yılında bu odalara hükümet tarafından 132 kitap gönderildi. Bu odalarda 1934 yılında toplam 2199 kitap vardı ve

¹ Demokrat Parti Datça Teşkilatı ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşılammıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

bunların tamamı Türkçe idi. (B.İ.U.M,1933-1934 Halk Okuma Odaları... İstatistiği,1935:6.47).

1934 yılında Datça'da eğitim çağında 435 çocuk vardı ve bunların 237'si okula devam etmekteydi. Bu oran eğitim çağındaki çocukların % 50'sinden biraz fazladır. Bu da Datçalı ailelerin Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime verdiği önemi göstermektedir (B.İ.U.M,1933-1934 Maarif İstatistiği,1935:146-147).

1938 yılında ise Datça'da 3 sınıflı 1 ve 5 sınıflı 1 olmak üzere toplam 2 adet İlkokul vardı. Bu okullarda 1'er adet öğretmen mevcuttu (B.İ.U.M,1937-1938 Maarif İstatistiği,1939: 24).

1939 yılında Datça'da 150 çocuk İlkokula devam etmekteydi. Bu çocukların ailelerinden 92'si çiftçi, 37'si işçi, 10'u esnaf ve 11'i de memurdu. (B.İ.U.M, 1938- 1939 Maarif İstatistiği,1942:119).

1941 yılında ise Datça'da 1 merkezde ve 1'de köy'de olmak üzere 2 adet İlkokul vardı (B.İ.U.M.1940-1941 İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar...,1943:225).

1956 raporlarına göre; halkın kültür durumu iyiydi. Her köyde bir ilkokul vardı. İki köyde de halk dersaneleri faaliyet halindeydi. Talebin okullara devam durumu birçok yere örnek olabilecek durumdaydı.

1956 yılına kadar Datça'da bir Ortaokul yoktu. Bu gayenin tahakkuku için kurulmuş olan dernek faaliyet halindeydi. Ortaokul'un arsası alınmış olup, binanın keşifleri de yaptırılmıştı (İdare Dergisi,1956: 95).

1966 yılına gelindiğinde ise Datça'da, İlçe merkezinde 3 İlkokul ve bunların 472 erkek ve 384 kız olmak üzere 856 öğrencisi ve köylerde de 9 İlkokul ve bunların da 88'si erkek ve 77'si kız olmak üzere 165 öğrencisi vardı (B.İ.U.M, 1965-1967 Milli Eğitim, İlköğretim İstatistiği,1969:166).

Ekonomik Durum:

1927 Ticaret Salnamesi'ne göre Datça'nın en önemli ürünleri, incir, badem, harnup, palamut ve zeytin idi ve bu ürünlerin önemli bir kısmı özellikle Ege Denizi'ndeki Rodos, İstanköy, Sisam, Sakız, Girit, Malta gibi Ege ve Akdeniz adalarına ihraç ediliyordu (Ticaret Salnamesi,1927:673).

1950 yılında Datça'da 35.000 adet badem ağacı vardı ve bunlardan 15.000 kg badem istihsal edildi (B.İ.U.M,1946- 1952 Meyve İstatistiği,1954:103).

Bayram AKÇA

Aşağıda 1939 ve 1949 yıllarına ait Datça'da yetiştirilen bazı meyvelerin istatistiği verilmiştir².

Yıl	Zeytin		İncir		Badem		Narenciye	
	Adet	Ton	Adet	Ton	Adet	Ton	Adet	Ton
1939	32.000	112	22.100	750	13.500	150	2.000	600
1949	90.000	1.800	15.000	420	20.000	45	2.850	450

Yukarıdaki meyve istatistiği incelenecek olursa 1939- 1949 yılları arasında Datça ekonomisinde meyve üretimi önemli bir yere sahiptir. Bunun başlıca nedeni ise yarımada'nın coğrafi olarak tarım yapmaya çok müsait olmaması ve bu nedenle de halkın büyük bir kısmının geçimini meyvecilikle sağlamasıdır. Yine aynı istatistiğe göre; 1939'dan 1949 yılına kadar geçen sürede Datça'da meyve ağacı sayısında ve bunların verdiği ürün miktarlarında gözle görülür bir artış vardır. Datça Yarımada'sında istihsal edilen özellikle zeytin, zeytinyağı ve badem günümüzde de hala eski özelliğini korumaktadır.

1949 yılı raporlarına göre; Datça ekonomisi zirai bir karakter arz etmekteydi. İlçede her türlü hububat ve bakliyat ekiliyordu. Ayrıca tütün, bostan, pamuk ziraatı de yapılmaktaydı. Son zamanlarda salep istihsalı başlamış olup bundan önemli bir gelir sağlanmaktaydı. İlçe'de bir de Tarım Kredi Kooperatifi vardı (Belediye Yıllığı,1949:601).

1956 yılı raporlarına göre ise İlçe iktisadi ve zirai açıdan kalkınmaya muhtaç durumdaydı. Arazi ve iklim turfandacılığa müsait ise de nakliye imkânlarının zorluğu sebebiyle gelişme gösterememekteydi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

Hayvan ıslahı için henüz bir faaliyet yoktu. İlçede hara veya melenoz çiftlikleri mevcut değildi (İdare Dergisi, Eylül-Ekim 1956: 95).

SONUÇ

Anadolu'nun en güney-batı ucunda bulunan ve günümüzde Muğla İli'nin turistik bir ilçesi olan Datça; Antik çağda önemli bir yerleşim birimi iken

²B.İ.U.M, 1936- 1942 Zeytincilik İstatistiği, Ankara, 1943, s.28, B.İ.U.M, 1944-1949 Zeytincilik İstatistiği, Ankara, 1950, s.27, B.İ.U.M, 1937-1939, Meyve İstatistiği, Ankara, 1942, s.20, 63, B.İ.U.M, 1946-1952, Meyve İstatistiği, Ankara, 1954, s.102,281,B.İ.U.M, 1938-1942, Meyve İstatistiği, Ankara, 1944, s.254, B.İ.U.M, 1946-1950 Meyve İstatistiği , Ankara, 1952, s.504

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

daha sonraki dönemlerde değişik nedenlerle bu özelliğini kaybetti.1261 yılında kesin olarak Türk hakimiyetine geçerek Menteşe Beyliği sınırları içinde kalan Datça, Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devletine katıldıysa da 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Menteşe Beyliği sınırlarına dahil oldu. Fatih Sultan Mehmet döneminde burası kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldı.

Milli Mücadele döneminde Datça'yı Rumlar ve İtalyanlar kendi nüfuz bölgesi olarak gördüler ve bu nedenle bölge üzerinde çeşitli faaliyetlerde bulundular. Bu nedenle Datça'da bölgenin ileri gelenleri tarafından Kuva-yı Milliye teşkilatı kuruldu. Bu teşkilat bir taraftan kendi bölgesini korumaya çalışırken diğer taraftan da topladığı silah, para ve erzakı Aydın Cephesi'ne ulaştırmaya çalıştı.

1928 yılında Marmaris İlçesi'nden ayrılarak bağımsız bir ilçe haline gelen Datça'nın 9 köyü vardı ve durağan bir nüfusa sahipti. Bunun da nedeni geçim kaynaklarının çok sınırlı olması ve ulaşım zorluğu idi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan Datça'nın başlıca yetiştirdiği ürünler zeytin, incir, palamut, harnup,narenciye ve badem idi. Bunların bir kısmı İzmir, İstanbul gibi iç piyasaya bir kısmı da Ege Adalarına ve değişik Avrupa Ülkelerine ihraç ediliyordu.

1928 yılına kadar Marmaris İlçesi'nin bir nahiyesi konumunda olan Datça yol, su, elektrik gibi hizmetlerden oldukça yoksundu. Bu durum 1950 yılından sonra yavaş yavaş değişmeye başladı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Datça'da eğitim hizmetleri de çok geriydi. 2 İlkokula karşılık bir Ortaokul dahi yoktu. Ancak İlkokul çağındaki çocukların İlkokula devam oranı oldukça yüksekti.

Datça'nın makus tarihi 1980 yılından sonra bölgeye turizmin gelmesi ile değişmeye başladı. Ama yine de günümüzde Muğla İli'nin turizmden gerekli nasibini alamamış ilçelerinden birisi Datça'dır. Bunun da en önemli nedeni ilçenin ulaşım sorununun tam olarak çözülememesidir.

KAYNAKÇA

A. Arşivler

Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi (ATASE)

K.N:8, D.N:48 (33), F.N:1 (1,2)

K.N:16, D.N:23 (62), F.N:3- 4 (5,6)

K.N:12 (401), D.N:49 (3), F.N:14 (60. 2)

Bayram AKÇA

K.N:12,D.N: 74 (49), F.N:14 (1)

K.N:11,D.N:80 (43), F.N:66

K.N:14,D.N:91 (56), F.N:58)

K.N:917- 2, D.N:4- 1, , F.N:1-17

D.N:108; F.N:16- 8

B. Resmi Yayınlar

1- İstatistikler:

B.İ.U.M, 1933- 1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, İstanbul,1935

B.İ.U.M, 1933- 1934 Maarif İstatistiği, İstanbul,1935

B.İ.U.M,1937- 1937 Maarif İstatistiği, İstanbul,1939

B.İ.U.M, 1938- 1939 Maarif İstatistiği, Ankara,1942

B.İ.U.M, 1940- 1941 İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği, Ankara,1943

B.İ.U.M,1946- 1952 Meyve İstatistiği, Ankara,1954

B.İ.U.M, 1936- 1942 Zeytincilik İstatistiği, Ankara, 1943

B.İ.U.M, 1944- 1949 Zeytincilik İstatistiği, Ankara,1950

B.İ.U.M, 1937- 1939, Meyve İstatistiği, Ankara, 1942

B.İ.U.M, 1946- 1952, Meyve İstatistiği, Ankara,1954

B.İ.U.M, 1938- 1942, Meyve İstatistiği, Ankara, 1944

B.İ.U.M, 1946- 1950 Meyve İstatistiği, Ankara, 1952

2- Salnameler:

1925- 1925 Devlet Salnamesi, İstanbul,1926

1927- 1928 Devlet Salnamesi, İstanbul, s.1928

Ticaret Salnamesi, Ankara,1927

3-Yıllık ve Ansiklopediler:

Belediye Yıllığı, Cilt:1, Ankara,1949

Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl, İl: Dünü Bugünü Yarını, Cilt.8, İstanbul,1982-1983

C. Süreli Yayınlar

1-Gazeteler:

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Datça'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Muğla da Halk Gazetesi

Muğla Gazetesi

2-Dergiler:

Akça, B. (2001). Milli Mücadele Döneminde Muğla, *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl 26,Sayı 51.

İdare Dergisi, Yıl:27,Sayı:242,Ankara, Eylül-Ekim 1956

Talat, M. Y. (1940). İmparatorluğun Mülki İdaresinde Avrupalılaşıma, *İdare Dergisi*, Yıl.13,Sayı.142, İstanbul.

D-Kitaplar

Akça, B. (2002). *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923- 1960)* Ankara.

1940 İdare Taksimatı, İstanbul.

Çanlı, M. ve Türkeş, Ü. (1999). *Datça (Reşadiye Kuva-yı Milliyesi*, Ankara.

Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul, 1928

Türkeş, Ü. (1973). *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul.

Uykucu, E. (1983). *Muğla Tarihi*, İstanbul.